

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

**SURAT HANG TUAH KEPADA RAJA RYUKYU: KEBIJAKSANAAN ILMU
DIPLOMASI MELAYU TRADISIONAL**

THE LETTERS OF HANG TUAH TO THE KING OF RYUKYU: THE
TRADISIONAL MALAY WISDOM OF THE ARTS OF DIPLOMACY

**Hashim bin Musa
Rozita binti Che Rodi
Salmah Jan binti Noor Muhammad**

Universiti Putra Malaysia
43400 UPM Serdang
Selangor Darul Ehsan

Email: ita_cherodi@upm.edu.my

Abstrak

Dalam hubungan diplomasi kerajaan Melayu tradisional, surat dijadikan sebagai antara mekanisme utama dalam menyampaikan mesej diplomasi kepada kerajaan lain. Antara surat yang sarat dengan ilmu diplomasi Melayu ialah perutusan surat antara kerajaan Kesultanan Melaka dengan kerajaan Ryukyu dalam abad ke-15 Masihi yang tercatat dalam *Rekidai Hōan*, catatan rasmi Kerajaan Ryukyu. Namun, terdapat persoalan berkenaan kaedah penggunaan bahasa dan tatacara orang Melayu dalam menjalinkan hubungan diplomatik menerusi surat Melayu ini. Oleh itu, objektif kertas ini adalah untuk mengenal pasti kebijaksanaan orang Melayu dalam ilmu hubungan diplomatik dari elemen bahasa yang digunakan dalam perutusan surat kepada kerajaan luar dan menganalisis penggunaan bingkisan hadiah dalam memperkukuhkan sesebuah hubungan diplomatik. Kertas kerja ini akan berfokus kepada kaedah kepustakaan dengan melakukan analisis teks ke atas surat Hang Tuah kepada Raja Ryukyu, terutamanya dari aspek bahasa yang mencerminkan kebijaksanaan orang Melayu dalam membentuk, menyusun dan mengukuhkan hubungan diplomasi kerajaan Melaka. Turut dibincangkan juga

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
“Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional” JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

tentang bingkisan hadiah yang mempunyai makna pemberian dari sudut diplomatik, iaitu sebagai salah satu adat dan budaya dalam masyarakat Melayu apabila mengutus surat kepada kerajaan lain. Hasil dapatan menunjukkan bahawa terdapat beberapa unsur diplomasi berdasarkan bahasa yang telah digunakan. Antaranya, kata pujian sebagai pemula bicara, kata sapaan atau pemberian gelaran di samping pemilihan perkataan yang kaya dengan estetika dan penuh dengan gaya kesopanan yang menjadi inti pati penting keseluruhan isi kandungan surat ini dalam memperkukuhkan hubungan kerajaan Melaka dengan Raja Ryukyu. Selain itu, terdapat sekurang-kurangnya 19 pucuk surat daripada kerajaan Ryukyu kepada kerajaan Melaka dan 11 surat daripada pihak Melaka kepada kerajaan Ryukyu. Tiga pucuk surat daripada pihak Melaka secara langsung berkaitan dengan Laksamana Hang Tuah dan bertarikh 1480, 1480 dan 1481, yang dengan jelas membuktikan kewujudan Hang Tuah dalam sejarah.

Kata kunci: Hang Tuah, Ryukyu, Diplomasi, Melayu, Kebijaksanaan Tempatan.

Abstract

In the traditional Malay kingdoms, official correspondence to foreign countries played the major role in establishing a diplomatic relation. One such correspondence was between the Sultanate of Malacca and the Ryukyu Kingdom during the 15th Century as recorded in the Ryukyu official chronicle the *Rekidai Hōan*. However, there is a question on language usage method and the procedure of the Malays in fostered diplomatic ties through this Malay letter. Therefore, this paper objective is to identify intelligence of Malay people in diplomatic relationship knowledge in terms of language used in official correspondence to another kingdom

and analyzing gift usage in strengthening a diplomatic relationship. This research carried out by doing textual analysis on Hang Tuah's letter to Ryukyu, especially from the aspect of the language reflecting the wisdom of the Malays in shaping, arrange and strengthen Malacca government diplomacy relationship. Also being discussed is about gifts that have the meaning of giving from a diplomatic perspective, which is one of the customs and cultures in the Malay community when sending letters to other governments. The findings show that there are several elements of diplomacy based on languages that have been used, such as expressions of praises in the opening greeting, respectful words of addresses and aesthetic usage of diction and words expressing great respect and decorum with the purpose of strengthening the ties between Malacca and Ryukyu. There were 19 letters from Ryukyu and 11 letters from Malacca. Among the letters from Malacca, three could be attributed directly to the famous Admiral Hang Tuah, two letters dated in 1480 and one letter dated in 1481, which proved beyond doubt the existence of Hang Tuah in history.

Keywords: Hang Tuah, Ryukyu, Diplomacy, the Malays, Local Genius.

1.0 Pengenalan

Makalah ini akan menganalisis surat Hang Tuah kepada Raja Ryukyu, terutamanya daripada aspek bahasa yang mencerminkan kebijaksanaan orang Melayu dalam membentuk, menyusun dan mengukuhkan hubungan diplomasi kerajaan Melaka pada zaman kesultanan Melaka dalam abad ke-15M. Turut dibincangkan juga tentang bingkisan hadiah yang mempunyai makna pemberian dari sudut diplomatik, iaitu sebagai salah satu adat dan budaya dalam masyarakat Melayu Islam terutama sekali dalam kalangan pembesar apabila mengutus surat kepada kerajaan lain.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Makalah ini juga akan membuktikan kewujudan watak Hang Tuah dalam sejarah berdasarkan beberapa sumber primer yang sezaman dengan Hang Tuah, iaitu hasil daripada satu kajian kami tentang Hang Tuah yang telah diterbitkan oleh Penerbit Universiti Putra Malaysia dengan judul *Hang Tuah: Catatan Okinawa (2015)*.

Kaedah kajian ialah kajian kepustakaan dengan menganalisis tiga teks surat Hang Tuah kepada Raja Ryukyu yang ditulis bagi pihak Sultan Melaka bertarikh 1480-1481. Untuk membuktikan kewujudan Hang Tuah dalam sejarah sebuah teks nadir *The Commentaries of the Great Afonso Dalboquerque* yang asalnya diterbitkan oleh Braz Dalboquerque, anak Afonso Dalboquerque pada tahun 1557 berdasarkan surat-surat Afonso Dalboquerque kepada Raja Portugal Dom Emmanuel. Satu kerja lapangan juga telah dilakukan, iaitu lawatan ke Muzium di Okinawa Pulau Ryukyu Jepun untuk meneliti tinggalan sebilah keris yang merupakan sebahagian daripada hadiah bingkisan kerajaan Melaka kepada Raja Ryukyu.

Objektif kertas ini adalah untuk menunjukkan kebijaksanaan orang Melayu dalam ilmu hubungan diplomatik berdasarkan:

- 1) Elemen bahasa yang digunakan dalam perutusan surat kepada kerajaan luar
- 2) Bingkisan hadiah demi memperkukuh hubungan diplomatik

1.1 Latar Belakang Perutusan Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu

Kerajaan Ryukyu ialah sebuah kerajaan bebas yang muncul di Kepulauan Ryukyu dengan bandar utama Okinawa Jepun¹. Walaupun kecil kerajaan ini memainkan peranan yang besar dalam penubuhan hubungan perdagangan dengan negara di sebelah timur dan juga kepulauan Asia Tenggara pada abad-abad pertengahan, iaitu bermula pada abad ke-15. Pedagang Ryukyu memperdagangkan barangan ke Asia Tenggara seperti belerang (*sulphur*) dan kuda dari Ryukyu, porselin, sutera, broked, satin dan pelbagai jenis kain yang lain, duit tembaga, besi dan barangan besi dan logam yang lain, ubatan, garam tawas (*alum*), bijirin, kesturi, dan lain-lain dari China, dan pedang, lembing, busur panah, baju besi, topi besi, peralatan kuda (*harness*), tabir lipat, kipas, alatan lakuer, dan emas dari Jepun. Barangan yang dipertukarkan dari Tenggara Asia termasuklah papan kayu, bahan pencelup merah dan ungu dari pokok, lada hitam, puah pala, bunga cengkih, kapur barus, emas, timah, gading, kayu manis, minyak wangi, setinggi, batu karang, merkuri/raksa, candu, saffron, wain Melaka, kain batik, pelbagai mergastua hutan dan burung, alatan muzik, dan pelbagai produk kraf tangan Asia Tenggara.²

---

¹ Kerajaan Ryukyu (Jepun: 琉球王国) merupakan sebuah kerajaan yang bebas yang ditubuhkan di sekitar Kepulauan Ryukyu di selatan Okinawa dari kurun ke-15 hingga ke-19. Walaupun kecil kerajaan ini memainkan peranan yang besar dalam penubuhan hubungan perdagangan dengan negara di sebelah timur dan juga kepulauan Asia Tenggara pada abad-abad pertengahan. (http://en.wikipedia.org/wiki/Ryukyu_Kingdom. Dicapai pada 12 Mei, 2015)

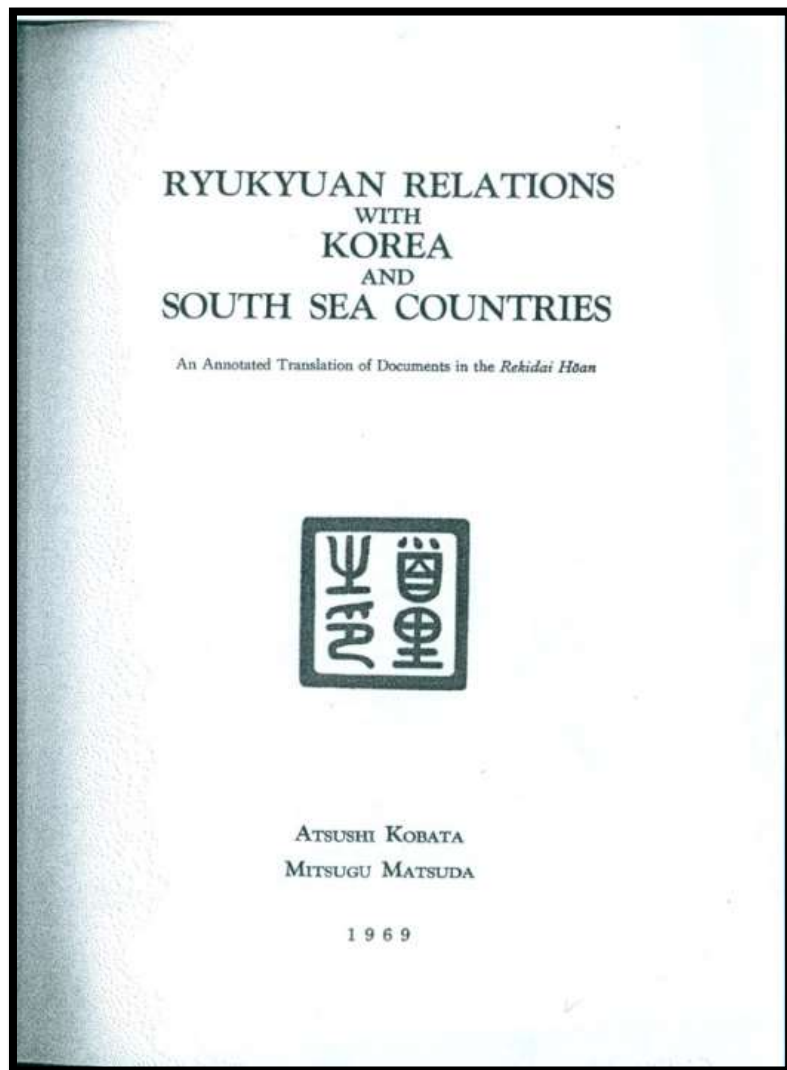
² Shunzo Sakamaki. 1963. Ryukyu and Southeast Asia. *Proceeding in the 15th Annual Meeting of the Association for Asian Studies*, at Philadelphia, March 25-27, 1963. P. 387.

Rajah 1: Kepulauan Ryukyu Jepun dengan bandar utama Okinawa

Berdasarkan catatan dalam dokumen rasmi kerajaan Ryukyu, iaitu *Rekidai Hōan* (“dokumen berharga generasi turun-temurun”) yang merekodkan hubungan kerajaan Ryukyu dengan Korea dan negara-negara di Lautan Selatan atau Kepulauan Asia Tenggara antara tahun 1428-1867, maka dapat disedut beberapa fakta tentang hubungan antara Melaka dengan kerajaan Ryukyu.

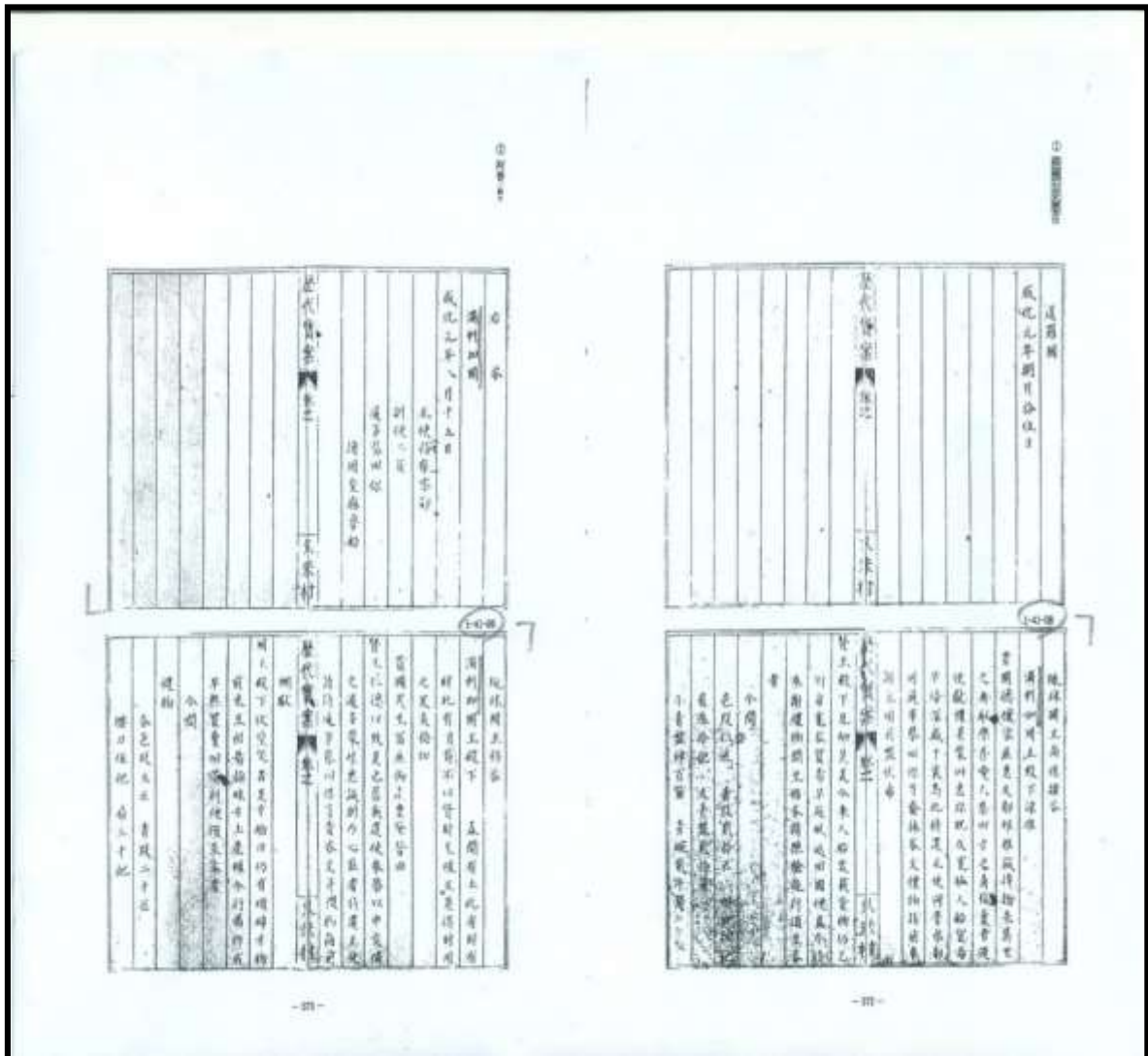
Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Rajah 2: Buku *Rekidai Hōan* oleh Atushu Kobata dan Mitsugu Matsuda (1969). *Ryukyuan Relations with Korea and the South Sea Countries: An Annotated Translation of Documents in the Rekidai Hōan*. Kyoto: Kawakita Printing.

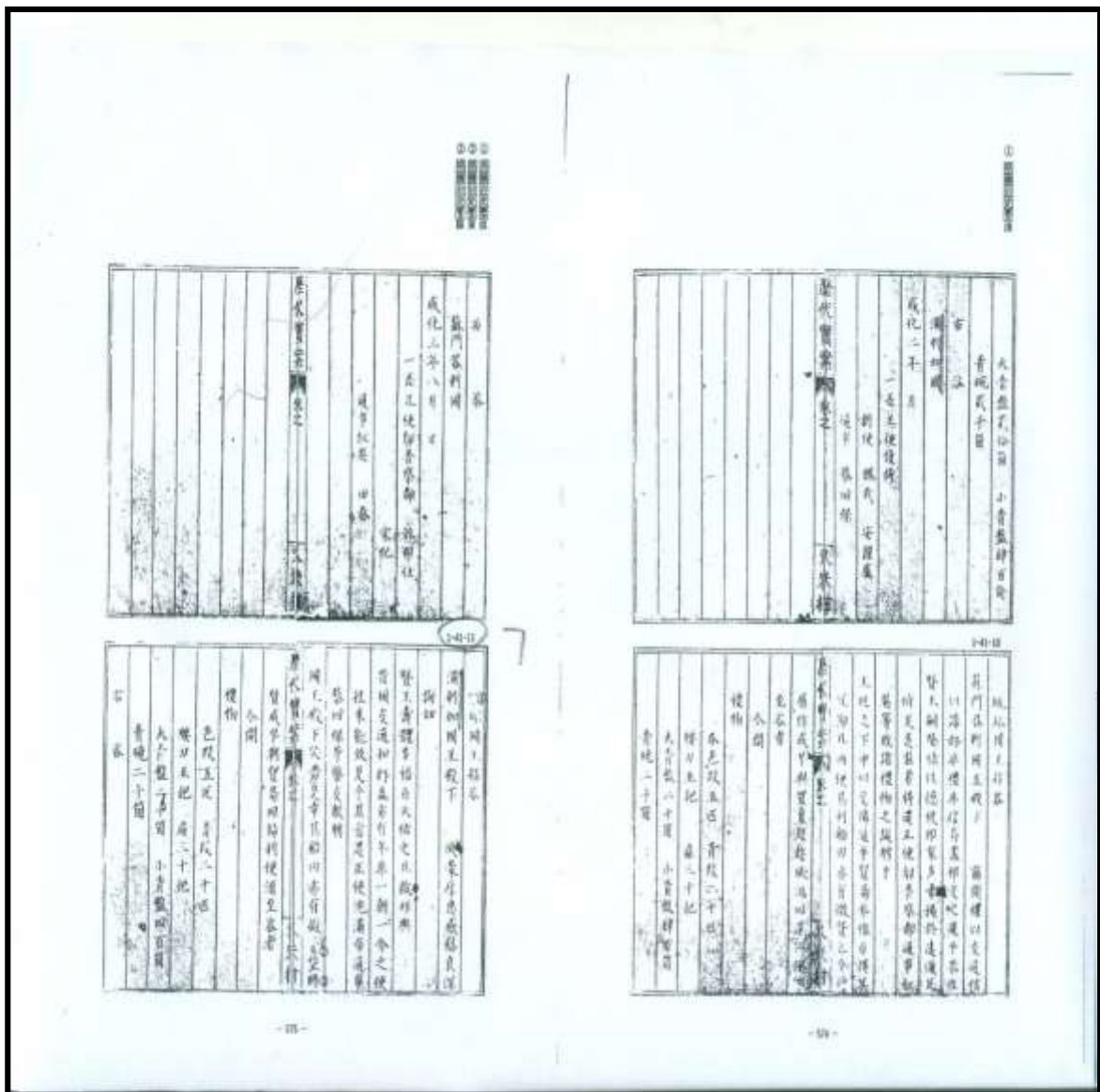
Dalam huraian tentang hubungan antara Ryukyu dengan Melaka pada bahagian iii), terdapat sekurang-kurangnya 19 pucuk surat daripada kerajaan Ryukyu kepada kerajaan Melaka dan 11 surat daripada pihak Melaka kepada kerajaan Ryukyu. Tiga pucuk surat pada Bahagian XXXIX (39), iaitu dokumen yang ke-9, ke-10 dan ke-15

daripada pihak Melaka secara langsung berkaitan dengan Laksamana Hang Tuah dan bertarikh 1480, 1480 dan 1481. Berikut ini diperturunkan fotokopi salinan antara surat itu dalam bahasa Cina bahasa asalnya:

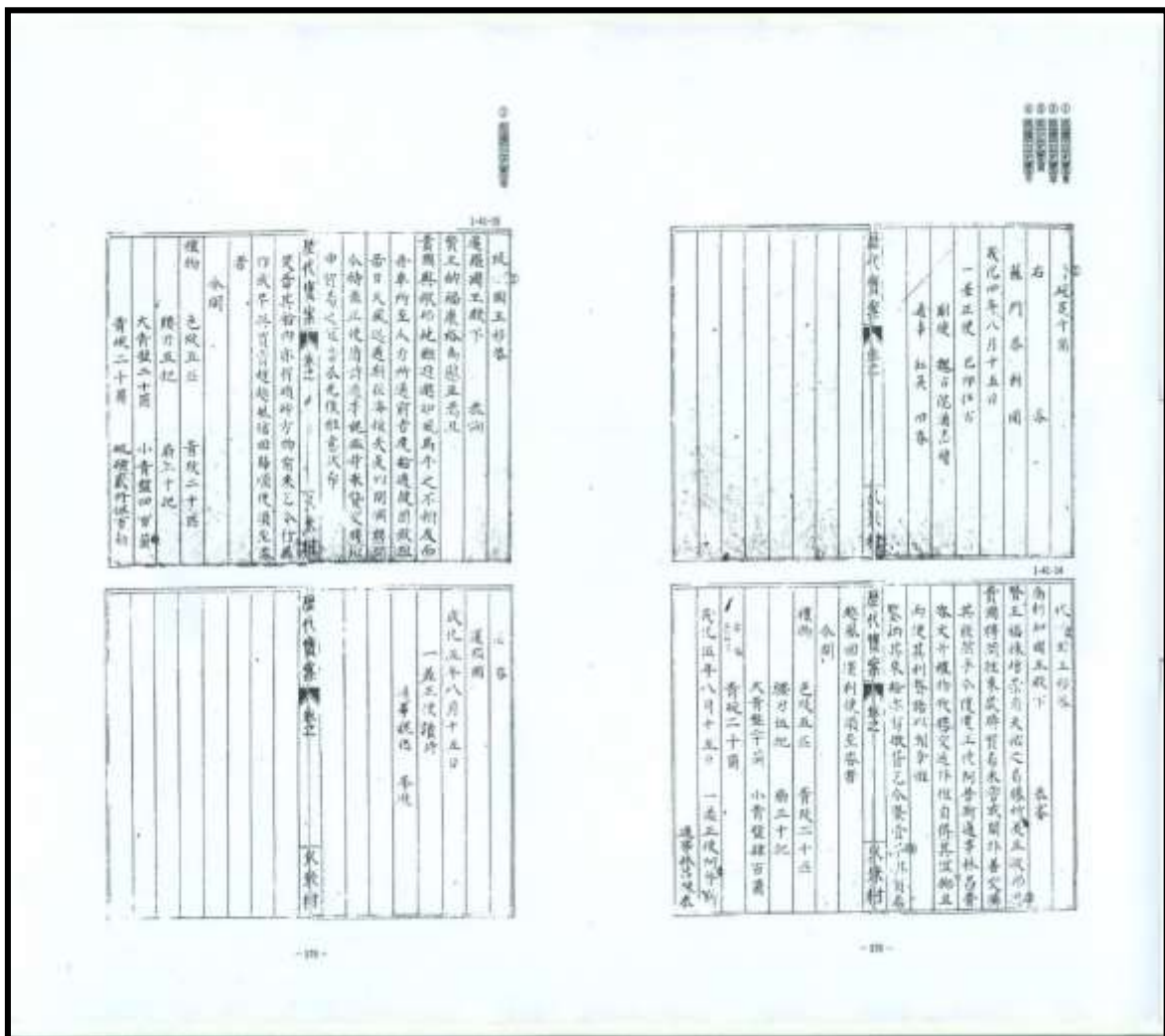

Rajah 3: Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39) No. 9 Surat daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda (Versi asal bahasa Cina)

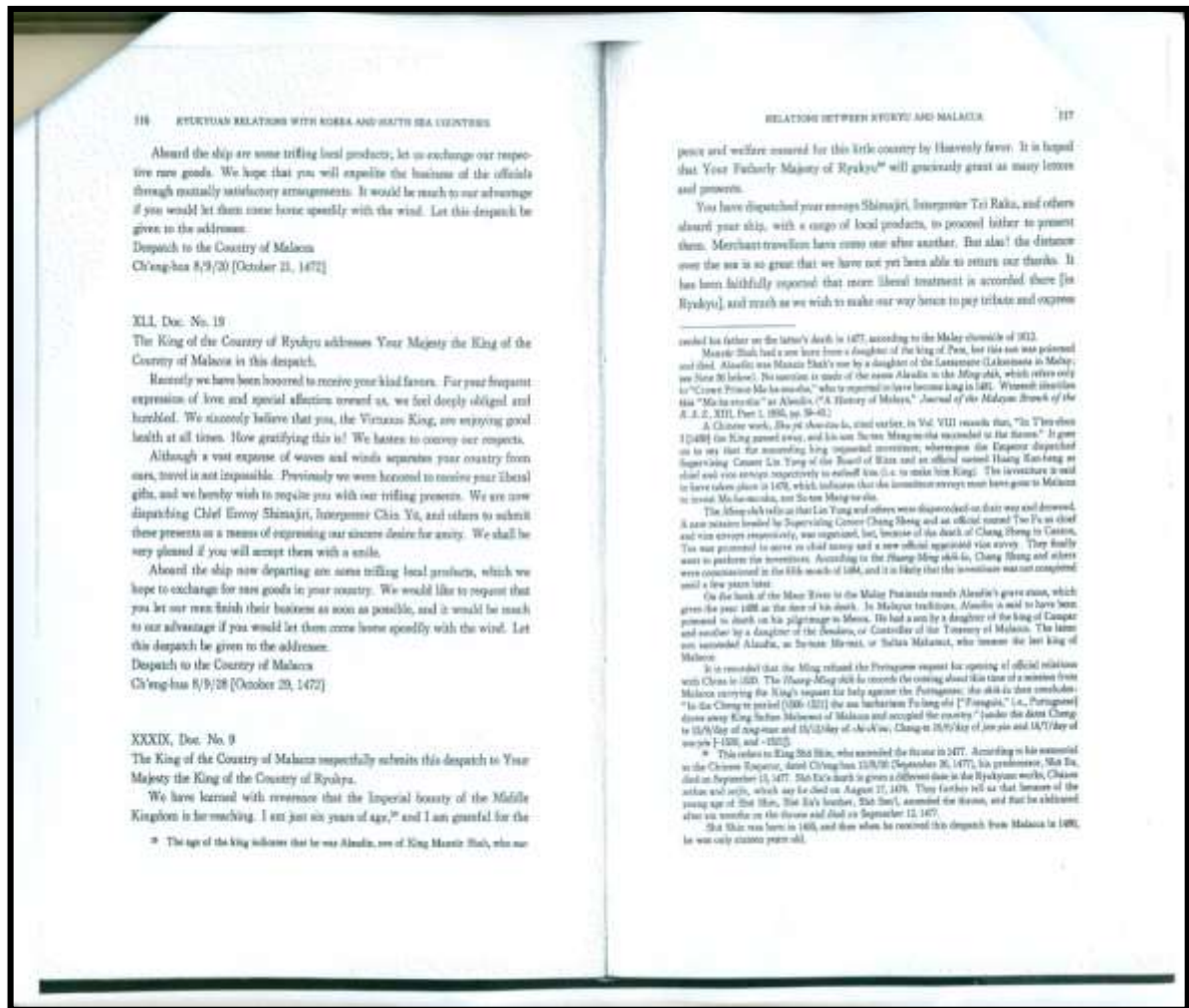

Rajah 4: Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39) Dokumen No. 10
 Surat daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda oleh
 Laksamana (Hang Tuah) (Versi asal bahasa Cina)

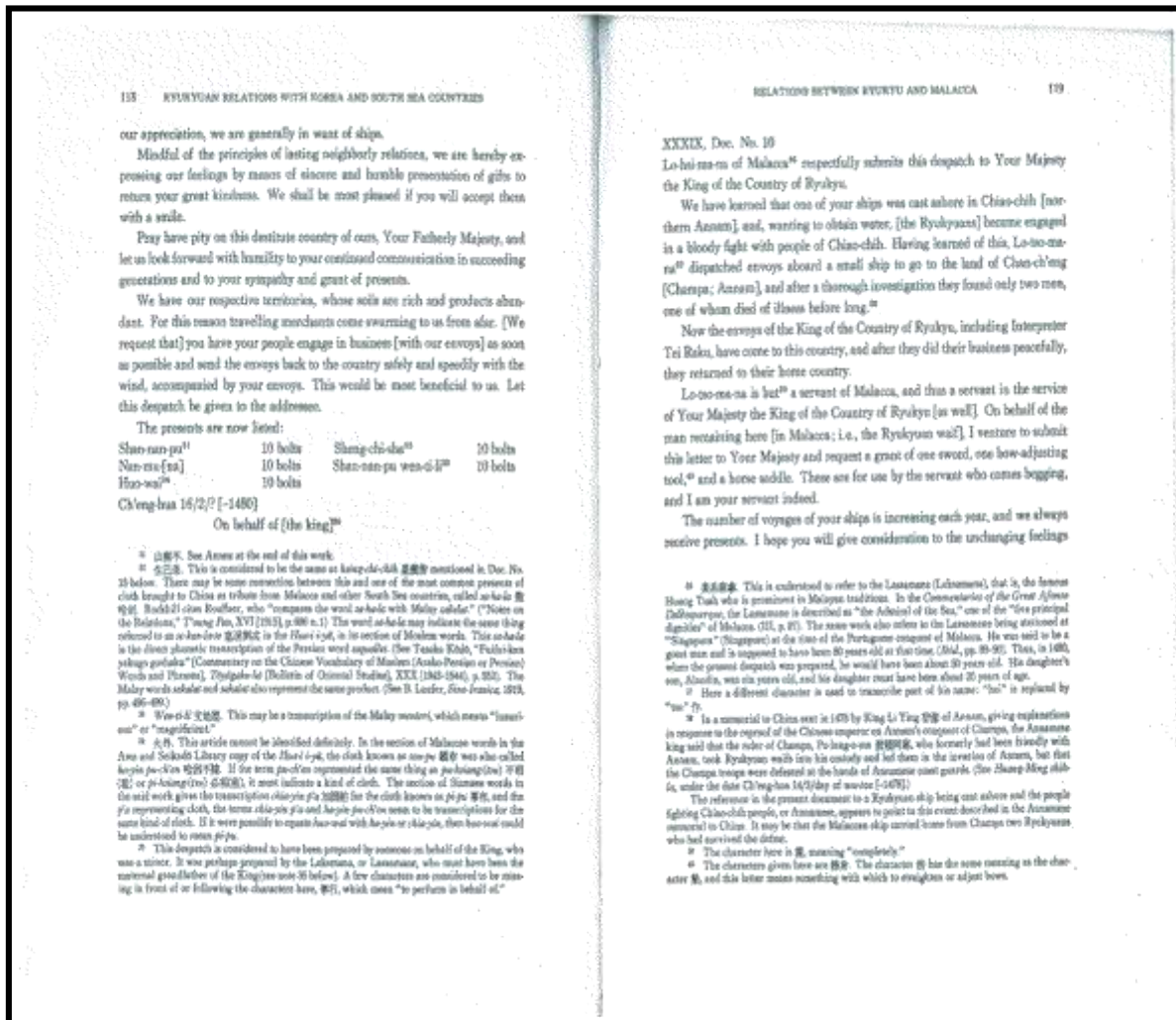

Rajah 5: Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39) Dokumen No. 15 Surat daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda oleh Laksamana (Hang Tuah) (Versi asal bahasa Cina)

Rajah 6: Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39) Dokumen No. 9 Surat
 daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda
 (terjemahan ke bahasa Inggeris)

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
 “Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijakan Ilmu Diplomasi Melayu
 Tradisional” JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Rajah 7: Sambungan Catatan XXXIX (39) Dokumen No. 9 dan surat No. 10
 daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda bertarih 1480
 zaman Sultan Alauddin Riayat Shah (terjemahan ke bahasa Inggeris)

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
“Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional” JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Naskah asal surat-surat daripada kerajaan Melaka itu tentu sekali tertulis dalam Bahasa Melayu dan penterjemah Ryukyu telah menterjemahkannya ke dalam bahasa Cina untuk dicatatkan dalam Dokumen Rasmi *Rekidai Hōan*.

Berikut ini diberikan terjemahan ke bahasa Melayu Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39) Dokumen No. 9 Surat daripada Sultan Melaka yang ditulis bagi pihak Baginda kepada Raja Ryukyu:

Raja bagi negeri Melaka dengan segala sembah takzimnya mengutuskan surat ini kepada Ke bawah Duli Raja Ryukyu.

Beta ambil maklum dengan rasa penuh hormat tentang kedermawanan yang melimpah ruah Kerajaan Tengah Ke bawah Duli. Beta kini baru berumur 6 tahun³, dan beta bersyukur di atas anugerah keamanan dan kebajikan ke atas negeri beta daripada Tuhan Sarwa Alam. Tuanku telah mengutuskan perwakilan Tuanku, Penterjemah Tei Raku, dan lain-lain di atas kapal Tuanku bersama dengan muatan produk tempatan, supaya datang ke mari demi menyampaikannya [barangan itu]. Pedagang-pengembara telah banyak datang seorang lepas seorang. Apatah akan daya jarak perjalanan laut amat jauh, oleh itu kami tidak dapat membalas sehingga kini akan kesyukuran kami. Telah dilaporkan secara sah bahawa layanan yang lebih baik telah diberikan di sana [Ryukyu], dan sesungguhnya kami tersangat ingin untuk sampai ke sana [Ryukyu] demi menyatakan kesyukuran dan penghargaan kami, namun kami sangatlah kekurangan kapal pengangkutan. Atas dasar

---

³ Atushu Kobata & Mitsugu Matsuda. 1969: 16-117, menyebut bahawa ini merujuk kepada Sultan Alauddin Riayat Shah putera Sultan Mansur Shah yang menaiki takhta pada masa masih kanak-kanak, dan bondanya ialah puteri Laksamana Hang Tuah (rujuk dokumen *The Commentaries of the Great Afonso Dalboquerque* di bawah ini). Rujuk juga Shellabear. 1967. *Sejarah Melayu*, hal. 164, yang menyebut pesanan Sultan Mansur Shah sebelum mangkat: “Adapun pertaruhkulah anak kita Husin (kemudian ditabalkan sebagai Sultan Alauddin)... ialah gantiku... Jikalau barang suatu salahnya, hendaklah dimaafkan oleh tuan-tuan sekalian kerana ia budak, belum sampai akalinya belum tahu adat.”

mempertimbangkan prinsip-prinsip hubungan baik antara jiran tetangga, kami dengan ini menyatakan perasaan kasih kami dengan mempersembahkan bingkisan secara tulus ikhlas sebagai balasan terhadap budi baik Ke bawah Duli Tuanku dan berharap bingkisan ini diterima dengan sukacitanya. Sudilah apa kiranya Ke bawah Duli Ayahanda Tuanku mencurahkan kasih sayang ke atas negara kami yang serba kekurangan ini, dan kami dengan rasa rendah diri mengharapkan perutusan yang berterusan sehingga ke anak cucu dengan bingkisan-bingkisannya.

Kedua-dua buah negeri kita mempunyai jajahan takluknya dengan kekayaan hasil mahsulnya yang banyak. Atas sebab-sebab inilah banyak pedagang dari jauh dan dekat telah mengunjungi kami. [Kami memohon] agar Tuanku memperkenankan rakyat Tuanku berurus niaga [dengan perwakilan kami] dengan seberapa pesatnya dan membolehkan perwakilan kami pulang dengan selamatnya secepat mungkin bersama dengan tiupan angin yang laju disertai oleh perwakilan Tuanku. Ini akan memberi banyak manfaat kepada kami. Diharap apalah kiranya bingkisan ini akan sampai jua kepada pihak yang ditujukan.

Tersenarai ialah bingkisan-bingkisan itu:

Sha-nan-pu	10 papan	Sheng-che-ha	10 papan
------------	----------	--------------	----------

Na-mu-[na]	10 papan	Shan-nan-pu wen-ti-li	10 papan
------------	----------	-----------------------	----------

Huo-wai 10 papan

Ch'ng-hua 16/2/? [1480]

Bagi pihak Duli Yang Maha Mulia⁴

---

⁴ Atushu Kobata & Mitsugu Matsuda. 1969: 116-117 menganggap bahawa perutusan ini telah ditulis oleh wakil bagi pihak Sultan, yang kemungkinan besar ialah Laksamana Hang Tuah, yang masih berkhidmat sebagai Laksamana pada zaman Sultan Alauddin. Lihat surat dalam Dokumen 39 No. 10 seterusnya.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Terjemahan ke dalam bahasa Melayu Dokumen *Rekidai Hōan* Catatan XXXIX (39)

Dokumen No. 10 yang lebih khusus merujuk kepada Laksamana Hang Tuah:

"Lo-hsi-ma-na daripada Melaka, dengan sepenuh takzim mempersembahkan perutusan ini kepada Ke bawah Duli Raja negeri Ryukyu.

Sesungguhnya telah datang perutusan daripada Ke bawah Duli Raja Ryukyu dengan seorang penterjemah ke negeri kami, dan sesudah selesai urusan perdagangan mereka dengan amannya, mereka telah pulang ke negerimereka.

Kami telah mendapat tahu bahawa sebuah daripada kapal Tuanku telah terdampar di pantai Chiao-chih [Annan Utara], dan apabila sedang mencari air, [orang Ryukyu itu] telah terlibat dalam pertempuran berdarah dengan orang-orang Chiao-chih. Setelah kami mendapat maklumat ini, Laksamana telah menghantar sebuah kapal kecil ke negeri Chan-ch'en [Champa, Annam], dan sesudah menyiasat secara rapi mereka menemui dua orang, seorang daripadanya meninggal tidak lama kemudian kerana sakit.

Syahdan, perwakilan Raja Negeri Ryukyu, termasuk penterjemah Tei Raku, setelah tiba di negeri ini [Melaka], dan sesudah selesai perniagaan secara aman, telah pulang ke negeri mereka.

Lo-hsi-ma-na sesungguhnya khadam bagi negeri Melaka yang dengan itu khadam juga kepada Ke bawah Duli Raja Ryukyu. Bagi pihak orang-orang (Ryukyu) yang masih ada di sini (di Melaka), hamba memohon kurnia Tuanku mempersembahkan surat ini, dan dengan ini memohon kurnia Tuanku sudilah apa kiranya menghadiahkan kami sebilah pedang, satu alat pembentuk busur panah, dan sebuah pelana kuda. Barang-barang ini adalah untuk kegunaan khadam ini yang kini berdatang sembah kepada Tuanku.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
“Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional” JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Jumlah pelayaran kapal perdagangan Ke bawah Duli Tuanku bertambah-
bertambah setiap tahun, dan kami sentiasa mendapat bingkisan daripada Tuanku.
Kami berharap Tuanku sentiasa menerima baik terhadap perasaan ketulusan hati
kami sebagai khadam Tuanku.

Dirgahayu Tuanku!

Ch’eng-hua 16/3/2 [11 April, 1480]

Ampun Tuanku

Lo-hsi-ma-na”

Terjemahan ke dalam Bahasa Melayu Dokumen *Rekidai Hōan* XXXIX (39)

Dokumen No. 15:

“[Raja bagi] negeri Melaka mengutuskan jawapan ini kepada Ke bawah Duli Tuanku
Raja negeri Ryukyu.

Pandangan Tuanku memupuk dan membelai semua orang, dan mereka semua
menyanjung tinggi Tuanku sepertilah sebuah Gunung yang agung. Pemerintahan
tuanku yang bijaksana meresapi seluruh pelosok dan mendorong penyemaian sifat
kejujuran, bakat dan perasaan malu. Di semua tujuh wilayah undang-undang dan
peraturan telah dikuatkuasakan, dan martabat dan kuasa Tuanku tersebar luas dan
jauh bak sinaran mata hari dan bulan. Tuanku memerintah dengan mandat dari
langit dan berselaras dengan kehendak rakyat jelata, dan banyak peribadi ternama
telah datang dari jauh untuk berada di bawah naungan Tuanku. Kami amat
berterima kasih di atas kemurahan hati Empayar Ming yang agung. Kekanda
Tuanku [merujuk Raja Ryukyu] sentiasa diberkati dengan kegembiraan dan
kemakmuran, dan kegemilangan Tuanku berkekalan ribuan tahun, dengan
keamanan terjamin untuk berterusan sehingga abadi.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Syahadan, utusan dan penterjemah Tuanku dan yang lain-lain telah tiba di sini dengan kapal, membawa bingkisan bersama-sama mereka. Dengan aman dan tanpa halangan kami telah membenarkan mereka menjalankan perdagangan mereka. Kami telah menempah arak mahal yang berwarna untuk disampaikan kepada mereka, dan sesudah itu kami telah mengizinkan mereka belayar pulang ke negeri mereka.

Kami mengharapkan agar gunung dan sungai Tuanku kekal sehingga abadi.

Dirgahayu Tuanku!

Laksamana dengan penuh takzimnya.

Ma-an-shan⁵ kepada DYMM Raja Negeri Ryukyu.

Terserai di bawah ialah bingkisan-bingkisan:

Chi-ti-pu	20 bolt	Lin-wu-na	12 bolt
Hsing-si-chih	14 bolt	Shan-nan-pi	4 bolt
Ch'eng-hua 17/3/? [1481]			
Bagi pihak Sultan"			

Atushu Kobata dan Mitsugu Matsuda dengan berdasarkan tarikh-tarikh surat ini pada tahun 1480 dan 1481 menegaskan bahawa Laksamana yang disebutkan itu tidak lain daripada Laksamana Hang Tuah yang sememangnya masa itu berkhidmat di bawah Sultan Alauddin Riayat Shah, seperti yang dinyatakan dalam *Sulalatus Salatin* atau *Sejarah Melayu*. Ini mengikut beliau, disahkan juga oleh dokumen Portugis *The Commentaries of the Great Afonso Dalboquerque* catatan asal dalam bahasa Portugis oleh Alfonso Dalboquerque ditulis semasa beliau menakluki Goa di India (1510) dan Melaka (1511). Afonso Dalboquerque menyebut

---

⁵ Ma-an-shan merujuk Sultan Alauddin Riayat Shah yang memerintah Melaka pada masa itu.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

bahawa Laksamana ketua angkatan laut Melaka itu merujuk kepada Hang Tuah yang semasa penaklukan Melaka 1511 berada di Singapura. Kata Afonso Dalboquerque "*This Lassamane is a man of eighty years of age, a good soldier and of good repute and great knowledge.*"

Menurut Atushu Kobata dan Mitsugu Matsuda lagi (rujuk Atushu Kobata dan Mitsugu Matsuda. 1969: 119, nota 36), ini bermakna semasa surat ke Ryukyu ini ditulis pada 1480, Laksamana Hang Tuah berumur 49 tahun, iaitu 30 tahun sebelum kejatuhan Melaka pada 1511. Ini juga bermakna Hang Tuah lahir pada tahun 1431, iaitu zaman Sultan Muhammad Shah memerintah Melaka (1424-1444). Zaman remaja dan pendewasaan Hang Tuah berumur 15 hingga 28 tahun ialah zaman pemerintahan Sultan Muzaffar Shah (1446-1459) dan beliau berumur 28 hingga 46 semasa zaman Sultan Mansur Shah (1459-1477), manakala zaman pertengahan umur Hang Tuah, iaitu berumur 46 hingga 57 dalam zaman Sultan Alauddin Riayat Shah (1477-1488) dan zaman tua berumur 57 hingga 80 tahun pada zaman Sultan Mahmud Shah (1488-1511).

1.2 Elemen Diplomatik Dalam Pemilihan Kata Dan Ungkapan Dalam Surat Hang Tuah Bagi Pihak Sultan Melaka Kepada Raja Ryukyu

Menurut Mokhtar Muhammad (2005:14), diplomatik merujuk kepada hubungan tersusun antara kerajaan dan merupakan rangka asas kepada perhubungan antara negara dengan menggunakan kebijaksanaan dan budi bicara dalam perhubungan rasmi di antara negara-negara. Sebelum hubungan diplomatik dapat diadakan, persetujuan antara dua buah negara sangat diperlukan. Dalam *Ensiklopedia Dunia* (2005:216), diplomatik bermaksud sebagai kaedah pengendalian perundingan antara negara yang melibatkan pembentukan dasar yang diikuti oleh sesebuah

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

negara untuk mempengaruhi negara lain. Bijan Bidabad (2012) pula mendefinisikan diplomatik kepada dua bentuk iaitu yang pertama, diplomatik ialah peraturan atau bimbingan polisi sesebuah negara yang berkaitan dengan isu-isu politik antarabangsa, dan bentuk kedua ialah diplomasi merupakan suatu kemahiran atau seni dalam berunding untuk mencapai kesefahaman di peringkat antarabangsa.

Afzal Iqbal (2000:11) mengatakan diplomasi ialah saranan untuk mencapai tujuan dan sesuatu yang bersih serta jujur serta mencari jalan persetujuan tetapi mencapai persefahaman kedamaian adalah lebih diutamakan. Selain itu, Salmah Jan (2015:2) berpendapat bahawa diplomatik ialah hubungan yang melibatkan dua kerajaan atau lebih yang mempunyai matlamat dan keinginan bersama untuk bersatu dalam memenuhi kelompangan yang ada dalam sesebuah pemerintahan dan pentadbiran kerajaan, misalnya kelompangan dalam aspek ekonomi, sosial dan politik. Oleh itu, diplomatik merupakan hubungan antarabangsa yang terbina hasil daripada persetujuan antara dua kerajaan atau lebih untuk mencapai matlamat yang sama. Oleh itu, kepemimpinan diplomatik dapat didefinisikan sebagai stail, interaksi dan tingkah laku seorang pemerintah dalam usaha untuk mempengaruhi pemerintah kerajaan lain dalam menjalinkan atau mengekalkan hubungan bagi mencapai kata sepakat dan mengamalkan situasi menang-menang dalam perhubungan tersebut. Dalam hubungan diplomatik terdapat elemen penting yang ditekankan. Antaranya, pemilihan kata dalam surat perutusan dan bingkisan hadiah untuk mengeratkan hubungan antara kerajaan. Sebagai contoh, sehelai warkah itu akan kelihatan sempurna dan hebat apabila jurutulisnya memilih dan menggunakan perkataan yang baik, lenggok bahasa yang halus dan sopan serta mahir dalam bidang kreatif seperti reka bentuk dan hiasan warkah. Justeru, seseorang pemerintah perlu

bersikap hati-hati dan teliti dalam melakukan pemilihan terhadap individu yang semestinya berautoriti dalam bidang diplomatik dan mempunyai kecekapan dalam bidang persuratan agar masalah dalam hubungan diplomatik tidak berlaku.

Dalam surat Hang Tuah kepada raja Ryukyu terdapat pemilihan kata dan ungkapan yang menunjangi elemen diplomatik, iaitu daripada segi ucapan takzim, panggilan terhormat, perkataan sopan santun, pujian, penghargaan, ucapan terima kasih, kesyukuran, luahan kasih, merendahkan diri, permohonan, hadiah bingkisan, doa dan harapan dan sebagainya, seperti di bawah ini:

- 1) Sembah takzimnya - ucapan hormat pemula kata
- 2) Ke bawah Duli Raja Ryukyu –kata panggilan hormat
- 3) Ambil maklum dengan rasa penuh hormat - perkataan sopan santun
- 4) Kedermawanan yang melimpah ruah –kata-kata pujian
- 5) Demi menyatakan kesyukuran dan penghargaan kami –kata-kata penghargaan
- 6) Atas dasar mempertimbangkan prinsip-prinsip hubungan baik antara jiran tetangga, kami dengan ini menyatakan perasaan kasih kami –kata-kata ucapan kasih
- 7) Mempersembahkan bingkisan secara tulus ikhlas sebagai balasan terhadap budi baik Ke bawah Duli Tuanku - hadiah bingkisan tanda penghargaan
- 8) Sudilah apa kiranya Ke bawah Duli Ayahanda Tuanku mencurahkan kasih sayang ke atas Negara kami yang serba kekurangan ini, dan kami dengan rasa rendah diri mengharapakan perutusan yang berterusan

sehingga ke anak cucu dengan bingkisan-bingkisannya - kata-kata
luahan kasih dan merendah diri

- 9) Lo-hsi-ma-na sesungguhnya khadam bagi negeri Melaka yang dengan
itu khadam juga kepada Ke bawah Duli Raja Ryukyu –kata-kata
merendah diri
- 10) [Kami memohon] agar Tuanku memperkenankan rakyat Tuanku mengurus
niaga [dengan perwakilan kami] – kata-kata memohon kerjasama
- 11) Pandangan Tuanku memupuk dan membelai semua orang, dan mereka
semua menyanjung tinggi Tuanku sepertilah sebuah Gunung yang
agung. Pemerintahan tuanku yang bijaksana meresapi seluruh pelosok
dan mendorong penyemaian sifat kejujuran, bakat dan perasaan malu –
kata-kata pujian
- 12) Diharap apalah kiranya bingkisan ini akan sampai jua kepada pihak yang
ditujukan –kata-kata pengharapan penerimaan hadiah
- 13) Terserai ialah bingkisan-bingkisan itu - bentuk-bentuk hadiah

Pemilihan kata yang indah di atas merupakan lakuan bahasa dan pengenalan diri secara tersirat kerajaan Melaka dalam mengutarakan permintaan atau hajat kepada kerajaan Ryukyu. Pengenalan diri menurut Koentjoro (1989) merupakan langkah yang diperlukan oleh seseorang untuk dapat menjalankan kehidupan secara efektif. Dalam hal ini, pengenalan diri ialah langkah yang diambil oleh sesebuah kerajaan untuk mempromosikan raja dan kerajaannya secara efektif dan seterusnya mengangkat martabat penerima warkah bagi mengikat tumpuan pemerintahnya untuk terus menerus membaca kandungan yang dibicarakan sehingga pengakhiran isi surat. Hal ini penting kerana 'pertemuan secara tulisan' itu akan memberikan

cerminan kepada identiti secara keseluruhan dan hajat pihak pengirim kepada penerima.

Selain itu, menerusi contoh pemilihan kata di atas, dapat dikenal pasti kaedah kesantunan Hang Tuah dalam berbahasa kepada Raja Ryukyu. Sifat santun Hang Tuah itu ada kaitannya dengan pendapat Vallentijn (1884:53) yang mengatakan bahawa orang Melayu itu sangat cantik, sangat pintar dan manusia yang sangat sopan di seluruh Asia. Juga sangat baik, sopan santun, lebih pembersih dalam cara hidupnya dan pada umumnya begitu rupawan sehingga tidak ada manusia lain yang boleh dibandingkan dengan mereka. Pendapat ini turut diperkuatkan oleh Hashim Musa(2008:114-115). Menurut beliau, sifat santun dan kesantunan boleh didefinisikan sebagai halus budi bahasa dan pekerti dalam kelakuan berinteraksi dan berkomunikasi supaya terhindar daripada konflik dan persengketaan dengan penerimanya dan sentiasa menjaga air muka mereka. Dalam pengertian orang Melayu kesantunan seharusnya dikaitkan dengan tiga komponen keperibadian atau sahsiah seseorang manusia, iaitu perangai, tutur kata dan hati budinya. Atas asbab inilah Raja Ryukyu telah membuka ruang untuk merapatkan batasan sempadan dengan kerajaan Melaka.

1.3 Elemen Diplomatik Dalam Penyampaian Bingkisan Hadiah

Lazimnya, bingkisan hadiah dihantar pada peringkat permulaan hubungan mesra antara dua pihak terjalin. Sementara bagi hubungan diplomatik yang sedia terjalin, pemberian bingkisan tersebut akan dijadikan sebagai pengukuh hubungan antara kerajaan. Sudah menjadi amalan masyarakat Melayu memberikan hadiah apabila bertandang ke laman jiran. Begitu juga dalam hubungan diplomatik, tidak sempurna adat istiadat menyambut surat tanpa iringan hadiah. Menurut Annabel Teh Gallop

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

(1994:78), pada kebiasaannya, setelah tamat perkara utama dalam sehelai surat itu, kebanyakan surat diraja Melayu akan menjelaskan secara khusus hadiah yang dikirim bersama surat.

Dalam hubungan diplomatik antara kerajaan Melaka dengan Ryukyu terdapat penghantaran bingkisan dan hadiah yang tersenarai pada setiap hujung warkah. Antara barang bingkisan hadiah daripada Kerajaan Melaka kepada kerajaan Ryukyu ialah keris. Sebilah keris tanpa hulu dan sarung telah dijumpai di pekarangan Kuil Diraja Enkakuji Ryukyu berhampiran dengan Istana Shuriji Abad ke-15. Bahagian bilah keris itu panjangnya 22.1 sentimeter (hampir 9 inci, yang kalau dengan hulunya berukuran lebih daripada satu kaki), dan mempunyai sembilan lok (menandakan keris untuk majlis rasmi bukan untuk berjuang). Kurayoshi Takara seorang ahli sejarah daripada University of The Ryukyu mengatakan bahawa "Saya percaya keris itu daripada Melaka kerana kerajaan Ryukyu telah menubuhkan hubungan perdagangan dengan Melaka pada abad ke-15".

Di bawah ini disertakan gambar yang menunjukkan keris tanpa hulu dan sarung yang dijumpai di pekarangan Kuil Diraja Enkakuji Ryukyu berhampiran dengan Istana Shuriji Abad ke-15, sedang dipamerkan oleh seorang pegawai petugas:

**Rajah 8: Keris berlok sembilan tanpa hulu dan sarung yang dijumpai di
pekarangan Kuil Diraja Enkakuji Ryukyu berhampiran dengan Istana Shuriji
Abad ke-15, Pulau Ryukyu(The Star online Thursday, June 26, 2003)**

Peranan keris sebagai senjata sangat penting dalam kehidupan manusia Melayu tradisional. Selain digunakan sebagai alat berperang atau mempertahankan diri serta mempunyai hiasan yang menarik, ia juga dikaitkan dengan unsur alam ghaib. Sebahagian masyarakat Melayu mempercayai sesuatu senjata itu mempunyai kuasa dalaman yang dapat membantu mempertingkatkan ilmu kebatinan kepada si pemiliknya (<http://malaysiana.pnm.my>, tarikh capaian: 17 Februari 2017). Oleh itu, simbol tersirat pemberian keris oleh kerajaan Melaka kepada kerajaan Ryukyu

adalah bersifat politik khususnya dalam aspek pertahanan. Pendek kata, keris ialah pengucapan semiotik keintelektualan Melayu yang sangat simbolik dan indah.

2.0 Kesimpulan

Makalah ini telah menganalisis elemen hubungan diplomatik berdasarkan surat-surat yang ditulis oleh Hang Tuah bagi pihak Sultan Melaka kepada Raja Ryukyu, terutamanya daripada aspek bahasa yang mencerminkan kebijaksanaan orang Melayu dalam membentuk, menyusun dan mengukuhkan hubungan diplomasi kerajaan Melaka pada zaman kesultanan Melaka dalam abad ke-15M. Turut dibincangkan juga tentang bingkisan hadiah yang mempunyai makna pemberian dari sudut diplomatik, iaitu sebagai salah satu adat dan budaya dalam masyarakat Melayu terutama sekali di kalangan pembesar apabila mengutus surat kepada kerajaan lain. Elemen ini menggambarkan kebijaksanaan ilmu diplomasi Melayu peribumi demi mengantarabangsakan budi bahasa Melayu.

Makalah ini juga telah membuktikan kewujudan watak Hang Tuah dalam sejarah berdasarkan sumber primer yang sezaman dengan Hang Tuah, iaitu tiga surat Hang Tuah sebagai Laksamana Melaka yang ditulisnya bagi pihak sultan Melaka pada tahun 1480 dan 1481 yang disampaikan sendiri oleh Hang Tuah kepada Raja Ryukyu. Juga penemuan sebilah keris berlok sembilan di pekarangan Kuil Diraja Enkakuji Ryukyu berhampiran dengan Istana Shuriji Abad ke-15, iaitu antara bingkisan hadiah kerajaan Melaka kepada Raja Ryukyu yang dibawa oleh Hang Tuah, telah membuktikan kewujudan hubungan antara kesultanan Melaka dengan kerajaan Ryukyu pada abad ke-15 M.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Rujukan

- Afzal Iqbal. (2000). *Diplomasi Islam*. Jakarta: Pustaka Al-Kautsar.
- Atushu Kobata & Mitsugu Matsuda. (1969). *Ryukyuan Relations with Korea and the South Sea Countries: An Annotated Translation of Documents in the Rekidai Hōan*. Kyoto: Kawakita Printing.
- A. Samad Ahmad. (2013). *Sulalatus Salatin Sejarah Melayu*. Edisi Pelajar. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka & Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Bijan Bidibad. (2012). *Diplomacy Principles: An Islamic Sufi*. Article in International Journal of Law and Management. <http://www.researchgate.net/publication/235321904>.
- Braginsky, V. I. (1990). *Hikayat Hang Tuah: Malay Epic and Muslim Mirror*. KITLV, Vol, 146. 4e afl.
- Corteseo, A. (ed.). (1944). *The Suma Oriental of Tom Pires and the Book of Francisco Rodrigues*. London: Hakluyt Society.
- Dalboquerque, Alfonso. (Trans.) Walter de Gray Birch. (1880). *The Commentaries of the Great Alfonso Dalboquerque: Second Viceroy of India*. London: The Hakluyt Society.
- Dames, M. L. (ed.). (1918). *The Book of Durante Barbosa*. London: Hakluyt Society.
- Ensiklopedia Dunia*. (2005). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Gallop, Annabel. T. (1994). *Warisan Warkah Melayu*. London: The British Library.
- Hashim Musa. (2008). *Hati Budi Melayu: Pengukuhan Menghadapi Cabaran Abad ke-21*. Serdang: Penerbit Universiti Putra Malaysia.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Hashim Hj Musa. (2013). Navigating the Odyssey of "Mendam Berahi" (the Suppressed Passion), the 15th century Malacca Sultanate ship: lessons for the future Malay civilization. *Proceeding in the International Conference on Malay Excellence (II) "Nusantara Maritime Culture and Heritage: Their Relevance to Current Economic and Social Development of the Malays*. 11-12 September, 2013. Organized by the Research Centre for Malay Excellence University of Malaya.

Hashim Musa, Rozita Che Rodi & Salmah Jan Noor Muhammad. (2015). Warisan Budaya Maritim Melayu dan Penjelajahan Kapal Ghali Hang Tuah sebagai Odyssey Melayu yang Agung. Dalam Zulkifli Osman et al. 2015. *Bahasa Melayu dalam Konteks Budaya*. Tanjung Malim: Penerbit UPSI.

Hashim Musa dan Rohaidah Kamaruddin. (2015). *Hang Tuah: Catatan Okinawa*. Serdang: Penerbit Universiti Putra Malaysia.

<http://malysiana.pnm.my>. Tarikh capaian: 17 Februari 2017.

Kassim Ahmad (pengkaji). (1966). *Hikayat Hang Tuah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Koentjoro. (1989). *Konsep Pengenalan Diri dalam AMT. Modul Pelatihan AMT*. Jurusan Psikologi Sosial UGM. Dalam rangka Lustrum V Fak. Psikologi UGM, Yogyakarta.

Liang Liji. (1996). *Hubungan Empayar Melaka-Dinasti Ming Abad ke-15*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.

Mills, J. V. (1930). Eridea Description of Malacca, Meridional India and Cathay. *JMBRAS Vol. 8, pt 1*.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" *JMS* Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Mokhtar Muhammad. (2005). *Perhubungan Antarabangsa: Konsep dan Konteks*.

Kuala Lumpur: Anzagain Sdn. Bhd.

Muhammad Haji Salleh. (2011). (Trans.) *The Epic of Hang Tuah*. Kuala Lumpur:

Institut Terjemahan Negara Malaysia.

Muhammad Yusoff Hashim. (1989). *Kesultanan Melayu Melaka*. Kuala Lumpur:

Dewan Bahasa dan Pustaka.

Salmah Jan Noor Muhammad. (2015). Warkah Sebagai Medium Diplomatik

Kesultanan Melayu Dalam Menjalankan Hubungan Dengan Kuasa Barat.

Jurnal Melayu. Bil. 14 (1) 2015. 136 – 148.

Shellabear (penyunting). (1967). *Sejarah Melayu*. Kuala Lumpur: Oxford University

Press.

Shunzo Sakamaki. (1963). The Rekidai Höan. *Journal of the American Oriental*

Society. LXXXIII (January-March, 1963). Pp. 107-113.

Shunzo Sakamaki. (1963). Ryukyu and Southeast Asia. *Proceeding in the 15th*

Annual Meeting of the Association for Asian Studies, at Philadelphia, March

25-27, 1963. P. 387.

The Star online Thursday, June 26, 2003.

Wake, C. H. (1983). Melaka in the Fifteenth Century: Malay Historical Traditions and

the Politics of Islamization. Dalam Sandhu, Kernial Singh & Paul Wheatley.

(eds.). 1983. *Melaka: The Transformation of Malay Capital c. 1400-1980*.

Kuala Lumpur: Oxford University Press.

Winstedt, R.O. (1958). A History of Classical Malay Literature. Dalam *JMBRAS*

XXXI, iii. 1958.

Hashim bin Musa, Rozita binti Che Rodi & Salmah Jan binti Noor Muhammad,
"Surat Hang Tuah Kepada Raja Ryukyu: Kebijaksanaan Ilmu Diplomasi Melayu
Tradisional" JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 162-190

Xin Fei. (1996). (tr. J. V. G. Mills). *Hsing-ch'a-sheng-lan: The Overall Survey of the
Star Raft*. Wiesbaden: Otto Harriassaowitz.

Valentijn, F. (1884). Description of Malacca. *JSBRAS*, 13, hlm:49–74.